

Život mezi smrtí a novým zrozením

Jan Dostal

Vážený přítel, nikde bychom nenašli pozemský život, jehož průvodcem, dokonce jehož předpokladem by nebyla smrt. "Zrno pšeničné, nezemře-li, samo zůstane", čteme v Janově evangeliu. Obal zrna se musí rozpadnout, má-li zrno vzklíčit, smrt musí zasáhnout, aby se život mohl rozvinout. Ale sledujme kteroukoli další fázi rostlinného růstu, abychom si uvědomili, že žádná tkáň by se nemohla zvětšovat, kdyby buňky kolem ní neodumíraly a tím jí neuvolnily cestu. Platí to i o našem těle: má-li jeho život pokračovat a obnovovat se, musí část buněk ustavičně odumírat a opouštět organismus. V hmotném těle se nemůže vyskytnout život bez smrti.

Smrt a život jsou blíženci, kteří spolupracují a zápasí spolu po celou dobu našeho života. Až nakonec nastane chvíle, kdy síly smrti převáží působnost obnovujících sil. Tehdy dochází k tomu, čemu říkáme v užším smyslu slova "smrt". Kdo spoluprožil s nemocným takový okamžik, ví, že jej nelze srovnávat s ničím jiným, co jsme kdy zakusili. Procitají v nás pocity, jaké jsme jindy nepoznali. Vystává před námi vážnost, nenávratnost pozemské existence. Cítíme to, čemu se říká "majestát smrti". Je konec, už nelze nic v životě změnit, napravit, dokončit. Ale co se vlastně odehrává v takové chvíli? Je smrt jenom ukončení života? Jenom vítězství sil smrti nad silami života?

Z dávné minulosti, ze starého Řecka, k nám doléhá zvláštní výrok. Pochází od Hérakleita, filozofa spjatého s mystériemi efezského chrámu: "Nesmrtelní jsou smrtelní, smrtelní nesmrtelní, žijí jejich smrtí, jsou mrtvi jejich životem." Jak tomu rozumět? Smrtelní žijí smrtí nesmrtelných: to by znamenalo, že ve chvíli, kdy se narodí dítě, něco umírá? Což Hérakleitos neviděl v dítěti praobraz života? Což je možné spojovat s myšlenkou na nově narozené dítě představu smrti? Co že to tedy umírá, aby smrtí mohl vzejít ten klíčící, mnohoslibný, nádherný dětský život? Hérakleitos vidí v narození člověka děj příbuzný se smrtí, jenom s opačným předznamenáním. To, co u brány zrození odumírá, aby pozemský člověk mohl žít, to se později znovu rodí, znovu stává skutečností, když nastane pozemská smrt. Ale co je to, co tady odumírá, co se pak znovu rodí?

Na rozdíl od lidí starověku člověk 20. století v podstatě nemá pojmy, jimiž by uchopil nejvážnější skutečnosti své existence. Tajemství zrození i tajemství smrti je mu nepřístupné. Nad výroky jako je Hérakleitův, může leda pokrčit rameny. Jak získá myšlenkovou výzbroj, aby znova pochopil, co bylo po tisíciletí lidem jasné? Vážený přítel, začneme něčím, co se snad mnohým z vás bude zdát velmi, velmi odlehle. Ale připomeňme si, že i Platón požadoval od těch, kdo žádali přijetí do jeho školy, nejprve důkladnou průpravu matematickou. Začneme malou úvahou z oblasti geometrie. Její význam, doufám, vysvitne z dalších souvislostí. Mysleme si rovinu a touto rovinou vedme tři přímky, které se navzájem protínají. Víme, co tím vznikne: trojúhelník. Tak jsme se to učili ve škole, tak se tomu učilo od dob Euklidových už někdy na začátku našeho století. Teprve tehdy se matematikové začali zabývat ještě jiným aspektem téže geometrické skutečnosti.

Ty tři přímky totiž nevytvoří pouze onen malý trojúhelník, ale protože pokračují do nekonečna, rozčlení zároveň určitým způsobem celou nekonečnou plochu. Od okrajů trojúhelníka se všemi směry šíří jiné obrazce. Protože mají tři úhly, můžeme je

rovněž nazvat trojúhelníky, ale musíme mít na paměti, že tyto trojúhelníky se šíří stále dále, bez konce.

ZÁŽITOK SMRTI JE PRE KAŽDÉHO ČLOVEKA NIEČÍM NEPREDSTAVITEĽNE KRÁSNYM, POSVÁTNE VZNEŠENÝM, VEĽKOLEPÝM. SPOMIENKA NAŇ HO SPREVÁDZA PO CELÝ ČAS JEHO POSMRTNÉHO PUTOVANIA A JE ZÁKLADOM JEHO POSMRTNÉHO VEDOMIA O SEBE.

Kolem dokola kolem jednoho konečného trojúhelníka vznikají tři nekonečné trojúhelníky. Jsme ovšem zvyklí si všimnout jenom toho trojúhelníka uprostřed, který vyčleňuje z roviny určitou její část a odděluje to, co je uvnitř, od toho, co je vně. Tím, že je uzavřený, přehlédnutelný zrakem, je pro nás myšlenkově snadno uchopitelný. Ty tři vnější trojúhelníky, šířící se do nekonečna, kladou mnohem větší nároky na naši chápavost. Ale uvažme nyní jedno: kdybychom změnili jakkoli tvar vnitřního trojúhelníka, změnili bychom tím okamžitě - ať si to uvědomujeme nebo ne - i rozčlenění celé roviny až do nekonečna. Jenomže: zatímco můžeme měnit velikost vnitřního trojúhelníka, o velikosti vnějších útvarů nemá smysl mluvit, ta zůstává nekonečná. To, co platí pro trojúhelník, platilo by samozřejmě i pro jakýkoli jiný geometrický obrazec. Vyčleníme-li z plochy jakýkoli útvar, vytvoříme tím nutně určitou konfiguraci celé nekonečné plochy. Nikdo nás přirozeně nenutí, abychom si toho všimli, abychom to sledovali, zpravidla budeme mít asi důvody se zabývat jenom oním uzavřeným obrazcem, protože je z praktických hledisek pro nás důležitější; ale přesto každý obrazec vytváří kolem sebe své zákonité, nekonečné zrcadlení, promítnutí sebe sama do všech stran plochy. Sám není vlastně nic jiného než centrum celé té nedohledné konfigurace. Vraťme se k člověku. Tak, jak se sami prožíváme, s celým svým pozemským vědomím o sobě, jsme jenom něco jako onen vyčleněný trojúhelník. Svým vědomím jsme se oddělili, vyčlenili z celku vesmíru a to tím, že cítíme obrysy svého fyzického těla a o tento pocit opíráme své vědomí o sobě. Máme dojem, že jsme tam, kde je naše tělo. To, co leží mimo naše tělo, je pro nás "vnější" svět. Tak prožíváme i průběh celého svého života, vztahujeme jej stále na své tělo. Představujeme-li si svůj uplynulý život, představujeme si sled zážitků, při nichž jsme byli svým tělem nějak zúčastněni a v nichž jsme stále odvozovali vědomí o sobě ze souvislosti s tělem. Tak člověk běžně hledí na svůj život; je to sice přirozené, ale hledisko, z něhož se takto na něj dívá a z něhož jej hodnotí, je veskrze subjektivní.

SPÓSOB, AKÝM SA VPISUJEME DO DUŠÍ DRUHÝCH ĽUDÍ, JE PRAVÝ, NESKRESLENÝ OBRAZ NÁŠHO JA. TEN VŠAK UVIDÍME AŽ NA DRUHEJ STRANE, ZA ZRKADLOM.

Je totiž možné chápat život ještě jinak. Představme si na chvíli okruh lidí, kteří jsou nám nejbližší, ať už doma, v zaměstnání nebo jinak. A položme si otázku: jak asi tito lidé prožívají nás a naše jednání vůči nim? Zkusme se vžít do jejich sympatií k nám, do jejich antipatií vůči nám? Vybavme si různá setkání s nimi, kdy jsme jim způsobili bolest nebo radost, kdy jsme je udivili, rozzlobili, uvedli do zmatku, vzbudili v nich strach, ponižovali je, nebo kdy jsme jim vnukli nějakou myšlenku, která v nich pak působila dál, kdy jsme je podnítili k nějaké činnosti. Nebo situace, kdy od nás něco očekávali, a my jsme to pak nevykonali, zklamali jsme je. Zkusme si tedy

představit souhrn účinků našeho života na tyto lidi. To, co si tu představujeme, je přece také náš život, je to druhá, od nás oddělená jeho stránka. Zatímco my jsme žili a uvědomovali si sami sebe z centra, z nitra, tento náš život neustále působil na druhé lidi a vyvolával v nich jisté vnitřní děje, radost, bolest atd. Svým vědomím jsme žili v "malém trojúhelníku". Ale náš život se projevoval svými účinky všude kolem nás, mimo malý trojúhelník, kam už naše vědomí nedosahovalo. A tyto účinky jsou právě tak zákonitou částí našeho života, jako vnější trojúhelníky patří neodlučitelně k vnitřnímu. A nešlo jenom o lidi nám nejbližší. Šlo o všechny ty nescíslné lidi, s nimiž jsme se nějak setkávali v tramvaji, v obchodech, u vody. Do všech se naše duše nějak obtiskla, třeba sotva postižitelně. To všechno je reálný průběh našeho života, jeho objektivní podoba, i když jsme si ji neuvědomovali. Způsob, jak se vpisujeme do duší druhých lidí, to je pravý, nezakreslený obraz našeho já. V nás žije jenom subjektivní představa našeho já, v duších druhých lidí je zaznamenávána skutečnost, náš pravý charakter. To naprosto neznamená, že naše vlastní podoba je tím dokonalejší, čím příznivější budou dojmy druhých lidí o nás. Naprosto ne. Archanděl Michael se přece nemůže snažit, aby se zalíbil drakovi! A k velikosti nějaké hrdinské osobnosti patří neodmyslitelně i nenávistné pocity, které probouzí u svých nepřátel. Je tedy samozřejmě na místě usilovat o spříznění s nekompromisním duchem Michaelovým. Ale všechno, co jsme kdy vyvolali v duších druhých lidí, patří nezastupitelně k našemu životu. Je to obsáhlejší a pravdivá skutečnost našeho já.

Dokonce nejde jenom o lidi, jde i o ostatní říše přírody kolem nás. Zmíním se o jednom drobném, ale myslím, že velmi zajímavém sdělení Rudolfa Steinera. Když přednášel ve Vídni, mluvil o duchovních bytostech působících skrytě v životě rostlin. Jeden druh těchto bytostí, tak uváděl, je zaklet do hmotného bytí rostlin a nikdo jiný nemůže tyto bytosti vysvobodit z jejich zakletí než člověk. Může je vysvobodit prostě tím, že si bude všimát květin, jejich krásy, když jde přírodou kolem nich. Každý láskyplný pohled na rostlinu je krokem k vysvobození duchové bytosti, která je v ní uvězněna. V tomto smyslu si můžeme představit, jak příroda se k nám obrací se stále obnovovaným očekáváním, a my můžeme toto očekávání buď splnit nebo zklamat. To je jenom jeden příklad, jak se naše já může spřádat s rostlinným světem. Kolik zklamáných nadějí nescíslných bytostí už asi vroubilo cesty našeho života, aniž jsme o tom měli potuchu! I to patří k realitě naší duše odcizené existence. I to patří ke skutečnému obrazu našeho já, k velikému okruhu našeho malého trojúhelníka. Co se tedy děje, když člověk umírá? Dejme slovo anthroposofii. Jeho duševně-duchová bytost se cele odlučuje od fyzického těla. Jeho pozemské vědomí hasne, protože mu byl odňat jeho nástroj - fyzický mozek. Ale právě proto, že už není připoutáno k fyzickému mozku, vlévá se do celého kosmu. Malý trojúhelník přestává pro člověka existovat. Zato je člověk náhle spjat s celou nekonečností kosmických dálek, rozumějme: s jejich duchovou podstatou.

Rudolf Steiner mluví o tom, že zážitek smrti je pro každého člověka něčím nepředstavitelně krásným, posvátně vznešeným, velkolepým. Vzpomínka na tento velkolepý zážitek jej pak provází po celou další dobu posmrtného putování a je základem jeho posmrtného vědomí o sobě. To nemůžeme chápat tak, že by snad člověk hned v prvních okamžicích po smrti už vnímal celou rozmanitost bytostí a dějů v duchovém světě. To ne, to naprosto ne. Uvidíme, že potrvá dlouho, než se sžije s novým prostředím natolik, aby mohl vnímat jeho jednotlivosti. Co ho ve chvíli smrti naplňuje neznámým, neslýchaným štěstím, je zatím jen všeobecný pocit, že se vymanil z těla a tím z odcizení vůči kosmickému celku, a pak jistě i to, že se ocitl v říši, v níž se nemůže vyskytovat nic klamného, nic nepravdivého, že je tedy konečně spojen i s pravou objektivní podobou svého já. Ale člověk je dosud spjat se svým

éterným tělem. Mluvili jsme před třemi týdny o tom, že éterné tělo je nejen dárce sil života, ale díky svému zvláštnímu vztahu k času, že je uchovatelem lidských vzpomínek, nositelem paměti. I paměť se okamžikem smrti osvobodila od fyzického těla, od fyzického mozku, a tak se může vynořit celé bohatství životních vzpomínek, i těch dávno zapomenutých. Člověk prožívá tyto vzpomínky, a v nich panoráma celého uplynulého života, bez příkras, bez zastírání čehokoli, se všemi nepříjemnými, ale i se všemi cennými, obšťastňujícími zážitky. Ještě jednou vidí v tomto panoramatu všechny lidi, s nimiž se na Zemi setkal, a zase i ty dávno zapomenuté. K přibližné, aspoň vzdáleně odpovídající představě tohoto zážitku patří ovšem i to, že člověk se na toto panoráma nedívá z centra, z jednoho bodu, jako jsme na to zvyklí na zemi, nýbrž sleduje je ze všech stran kosmu, zatímco tablo jeho života je uprostřed.

Pohled na vlastní vzpomínky netrvá dlouho, jen několik málo dní. Éterné tělo, nepoutané už rozměry fyzického těla, se zvolna rozplývá do všech stran, mizí do kosmického éteru, obrazy vzpomínek pomaly ztrácejí zřetelnost, také se zvětšují a rozplývají, až zaniknou. Tak člověk zůstává sám se svou duševně-duchovou bytostí. Začíná vnímat skutečnosti světa, do něhož se včlenil. První, co vnímá, jsou jeho vlastní činy, otisk jeho minulého života v duševním světě. Začíná prožívat, co způsobil malý trojúhelník v říši nekonečnosti. Prožívá sice své činy, ale ne z hlediska, z něhož je vykonal za živa, ale z hlediska, jak je prožilo jeho okolí. Vynořují se mu nejprve činy z posledních dní před smrtí, postupně se jeho vědomí šíří směrem do minulosti, až do doby dětství. Je tedy možné říci, že prožívá svůj život pozpátku.

Není ovšem ve smyslovém, ale v duševním světě. Co takto znovu prožívá, není fyzická, smyslová podoba jeho života, nýbrž jeho duševní podoba. V zásadě probíhá tato rekapitulace z dvojího hlediska. Jedno jsme už naznačili: člověk prožívá, jak se svými skutky nebo opominutími vepsal do zážitků těch bytostí, s nimiž byl nějak spjat. Prožívá tedy své činy z hlediska druhých bytostí. Když jsme před třemi týdny uvažovali o duševní bytosti člověka, viděli jsme, že je pro ni příznačné, že její zážitky prožívá jenom on, a nikdo jiný. Ostatní se mohou leda domýšlet, co se v jeho duši děje. Tak to platí pro pozemský život, pro život uzavřený do malého trojúhelníka. Po smrti ale člověk žije ve svém vyšším, nadosobním já, které žije v jeho činech a tím i ve všech bytostech, na než tyto činy působily. Po smrti se tedy ruší oddělenost lidských duší a člověk může být přítomen přímo v duševním prožívání ostatních (pokud se s nimi spříznil nějakým činem nebo slovem). Tím si uvědomuje všechny své nesčetné dluhy vůči nim a vzniká v něm zárodek vůle tyto dluhy v budoucnosti nějak vyrovnat.

To je jedna stránka posmrtného prožívání v duševní oblasti. Druhá se týká člověka samého. Uvědomuje si, co mu dávalo popudy k jeho činům. Uvědomuje si své pozemské touhy a žádostivosti, všechny vzněty toho druhu, jako jsou hněv, závist, ctižádost atd., které způsobily, že jeho pozemský život nebyl putováním za duchovními cíly, nebyl uskutečňováním duchovních ideálů. Většina těchto žádostivostí, upínajících se k smyslovému uspokojení, trvá v duši dále, i když je odloženo fyzické tělo. Člověk je v sobě cítí, cítí jejich palčivý žár, ale i nemožnost jakéhokoli jejich ukojení v nadsmyslovém světě. Uvědomuje si jejich ničivý vliv nejen na druhé bytosti, ale i na něho samého. Protože nemá možnost je uspokojit, stupňuje se jejich žár do nesnesitelná. Je to těžké údobí posmrtného sebepoznání, tím těžší, čím více nepřekonatelných, neproměnných žádostí si člověk přenáší přes práh smrti. Východní moudrost je nazývá "očistným ohněm" (kama loka), křesťanská tradice mluví o "očistci". Tento pochmurně mučivý posmrtný stav trvá tak dlouho, až konečně palčivé žádosti dohoří samy v sobě a uhasnou. Lidské já tím postupně odkládá, co ho v jeho astrálním těle poutalo k smyslovému životu a bránilo mu v

sjednocení s ryzí duchovou podstatou světa. Teprve v postupu děje, při němž se lidské já takto oprošťuje z plamenné výhně smyslových žádostí a vznětů, stává se lidský duch vnímavým pro své duchové okolí. Teprve nyní vstupuje svým vědomím mezi bytosti duchového světa. V jeho nitru se zvolna vynořuje duchový svět a člověk se začíná cítit jako článek jeho života a jeho působnosti. Doba zpětného prožívání minulého života trvá přibližně třetinu tohoto života; u člověka, který se dožil 60 let, by tedy trvala asi dvacet let. (Důvody, proč tomu tak je, je možné najít ve spisech Rudolfa Steinera).

DUCHOVNÝ SVĚT NIE JE KDESI ĎALEKO OD NÁS, ALE TU OKOLO NÁS. A TU, VŠADE OKOLO NÁS, SÚ AJ NAŠI ZOSNULÍ.

Duchový svět, do něhož člověk nyní vědomě vstupuje, není světem mlhavě-jednotným, ani jakkoli jednoduchým. Jako můžeme smyslový svět členit na věci různého skupenství, nebo na bytosti různých přírodních říší, je možné i zde mluvit o různých oblastech, různých sférách. Jde o totéž, co má na mysli například sv. Pavel, když mluví o “vytržení do třetího nebe”. Tyto sféry nejsou ovšem nad sebou, nýbrž prostupují se. Ale protože se liší stupněm svatosti svých bytostí, tj. stupněm intenzity Boží blízkosti, otvírá se pro ně duchový zrak zesnulého jenom postupně, pokud je vůbec schopen se pro ně otevřít. Bytosti těchto sfér i prožívání zesnulého v nich charakterizoval Rudolf Steiner z velmi mnoha různých hledisek. Dnes vybereme jedno z nich. Sféry duchového světa bývaly už za starých dob označovány jmény planet, a to v tom smyslu, že planety, které je možno vidět na obloze, je možné chápat jako značky pro obvod těchto sfér. Pro lidské duchové prožívání je středem těchto sfér Země, přibližně ve smyslu Ptolemaiových představ o uspořádání vesmíru. Sféry se sice, jak jsme řekli, navzájem prostupují, nicméně každá vyšší přesahuje nejbližší nižší, jako jsou jednotlivé planety různě vzdáleny od Země. Když zemřelý prochází těmito sférami, rozšiřuje se pokaždé jeho vědomí až k hranici příslušné sféry.

Zemi nejbližší je sféra **měsíční**. Jí procházíme po smrti v období, kdy se postupně zbavujeme duševních pout k smyslovému světu, především svých sobeckých žádostí.

Když dohořel jejich oheň, šíří se naše vědomí do sféry **merkurské**. Zde se nám odkrývá pohled nejen na zástupy bytostí vyšších hierarchií, ale i na lidské bytosti, jež prošly smrtí podobně jako my. Zjevují se nám vizemi, vycházejícími z někdejších našich společných zážitků s nimi. Tyto vize, jimiž se nyní cítíme vnitřně obklopeni, jsou pak prozařovány jasnem hierarchických bytostí, usměrňujících naši cestu. Avšak tento pohled na bytosti lidské i andělské se zde naskýtá jenom tomu, kdo se za života spřiznil právě s touto duchovou sférou a tím získal vnímavost pro ni. A čím se člověk může spřiznit se sférou Merkuru? Jedním jediným: morálním smýšlením, rozvíjením soucitu a lásky, ožíváním morálních ideálů v sobě. Kdo se na Zemi držel morality, žije nyní v duchovém společenství s lidmi a s anděly. Kdo žil nemorálně, žije uzavřen do vlastní bytosti, jako poustevník, bez možnosti vnímat bytosti, jimiž je obklopen ze všech stran a které jeho ovšem vnímat mohou. V této sféře si člověk například uvědomuje, kolik lásky zůstal dlužen některému člověku. Právě při posmrtném setkání s tímto člověkem si zároveň uvědomuje, že zde, v duchovnu, už nemůže nic změnit na svém charakteru, už nemůže svou lásku zvětšit. Toto vědomí, že už nemůže nic vylepšit, nic dát do pořádku, působí pochopitelně duchovní trýzeň. A tato trýzeň je opět podnětem pro vůli ke karmickému vyrovnání.

Další, vyšší a obsáhlejší sférou je sféra **Venuše**. Náš pohled procitá pro bytosti vyšší a mocnější než předtím. Opět se setkáváme s lidmi, kteří nám na Zemi byli blízcí a vize těchto lidí jsou prozařovány přítomností těchto vyšších bytostí. Ale zase se může stát, že místo družné pospolitosti s bytostmi této sféry budeme putovat touto říší uzavřeně, v pocitu mrazivého osamění, a to tehdy, jestliže nám na Zemi chyběla zbožnost, náboženské smýšlení. Pak nám ráz této sféry zůstane cizí a nebudeme schopni do ní vědomě vejít a sžít se s ní.

Když dozrajeme pro zkušenosti v další sféře, rozšíří se naše bytost až ke Slunci a staneme se obyvateli **sluneční** sféry. Co otvírá vnímavost pro dění v této sféře, to je vztah člověka, vztah jeho srdce k impulsu Kristovu. Tento vztah nezávisí na příslušnosti k některé křesťanské církvi. Kristus se vtělil, zemřel a vstal z mrtvých ve prospěch všech lidí. Cítil spjitost s lidmi všech ras a mít pochopení pro jejich tak často odlišné náboženské představy, nebýt zbožný pouze navyklym jedním způsobem, umět se vžít do kteréhokoli světového náboženství, to je rys, který nás sblíží se sluneční sférou. Máme-li vztah k universálnímu impulsu Kristovu, pak můžeme zde, ve sluneční sféře, spatřit Krista v jeho kosmickém majestátu a vnořit se vědomě do jeho života. Na další pouti se už začíná tvořit zárodek naší budoucí pozemské podoby, našeho budoucího pozemského těla. Utváříme ho do jisté míry i my sami, ale spolupracují na něm i všichni lidé, kteří s námi byli a jsou osudově spjati. Táto práce ovšem probíhá pod vedením vyšších bytostí. Přitom se naše vědomí postupně šere, zatmívá. Vnímáme své okolí stále méně, takže budování své příští podoby si také uvědomujeme stále méně konkrétně.

V **marsické** sféře nám ještě mohou pomoci udržet vědomí jasné duchovědné pojmy o duchovém světě, ale v dalších sférách náš pohled v každém případě umdlévá. Cítíme nyní sluneční sféru pod sebou, nad námi se rozevírá duchový prostor kosmu. A tento prostor bez konce se nám začíná zjevovat novým způsobem - zněním, duchovou hudbou, jež proniká do naší bytosti a utváří a člení praobraz naší budoucí podoby. Jsme zasazeni do harmonie sfér. Vize lidí nám blízkých začínají ztrácet pro nás význam, stejně jako všechny vzpomínky na minulý život.

Ve sféře **jupiterské a saturnské** se vesmírná hudba začíná měnit - řečeno pozemsky - ve zpěv, t.j. vyjadřuje stále znatelněji svůj vnitřní obsah, smysl božských záměrů, až se pak v saturnské sféře cele mění v to, co se odedávna nazývalo božským Slovem, Logosem. Člověk se ocitá v oblasti, prapůvodu všeho bytí, o němž promlouvá prolog Janova evangelia. Opustil hranice naší sluneční soustavy a stává se hvězdnou bytostí, v nedohledných dálkách hvězdného kosmu.

Všechny hierarchie se nyní účastní přípravy jeho budoucího pozemského života. V ztemnělém vědomí (které je ovšem stále mnohem intenzivnější než vědomí na Zemi) cítí nejasně, jak ze všech stran kosmu do něho proudí láskyplné utvářející síly. Nejvyšší hierarchie se mu ohlašují v proudu Slova, hřímajícího z výše směrem do hlubin. Ze stran, z kosmického okruhu, se zjevují v duchovém světle bytosti středních hierarchií. Z hlubiny směrem vzhůru zaznívají prosby nižších andělských kúrů, těch, které vedou osudy pozemských lidí a národů, prosby, aby život lidstva mohl pokračovat ve smyslu božských cílů. Jakoby z velkého kosmického kříže tu zaznívá vesmírné Slovo a člověk nejasně cítí, že síly tohoto všeobsáhlého Slova formují jeho osud ve smyslu kosmické péče o osud celého lidstva. Rudolf Steiner nazývá toto největší posmrtné rozšíření, rozpětí lidské bytosti do kosmu světovou půlnocí. V utlumeném vědomí, obráceném do nitra, ale současně v nejvyšším odevzdání zde člověk prožívá odlesk slova Kristova: "Já a Otec jedno jsme".

Po delší nebo kratší době se pak obrací nazpět všemi sférami sluneční soustavy, jimiž předtím prošel. Jeho bytost se zase přitom zmenšuje, smršťuje, zatímco jeho vnímavost pro bytosti vyššího světa slábne. Při průchodu sluneční sférou se jeho vůle opět obrací z výšin kosmu k Zemi. Vyšší bytosti ho k ní vedou stále blíž. Společně s nimi nyní utváří celou generační řadu svých budoucích předků, až po rodiče, a je jimi spoluutvářen. Konečně vysílá do sféry Země dozrálý duchovní zárodek, duchový proutek své pozemské tělesnosti, který se spojí s oplodněnou vaječnou buňkou v matčině těle a vtiskne do ní mikroskopický obraz celého toho velkolepého dění, jehož se lidský duch zúčastnil.

Než se vtělí, soustředí ještě éternou substanci z kosmického éteru do podoby svého éterného těla. Nyní prožije ještě krátký prorocký průhled na hlavní události svého budoucího života. Může se stát, že tento pohled u něho způsobí otřes, touhu couvnout, a že pak v poslední chvíli zaváhá před inkarnací, takže se nedokáže cele spojit se zárodkem fyzického těla, zejména s fyzickým mozkem. To může být příčinou vrozené choromyslnosti. Po tomto prorockém výhledu se vědomí člověka uzavře před dalšími zážitky vyššího světa a mění se ve snové vědomí, s nímž dítě přichází na svět. V tomto snovém vědomí se pak vracejí se já spolu s astrálním a éterným tělem spojuje - přibližně ve třetím týdnu po oplodnění - s vyvíjejícím se embryem.

Takový je tedy obraz, nastiňující jednu stránku toho, co anthroposofie zvěstuje o posmrtných osudech člověka. Všechny bytosti kosmu pomáhají budovat zázrak lidského těla a lidské duševnosti i podivuhodné předivo lidského osudu. Stojí za to se zamyslet a zeptat se: Kde jinde by jsme našli představy burcující k tak velké úctě k člověku? Představy, které by mohly být tak velikou posilou v nejtěžších situacích našeho osudu? Představy vybízející k takové vděčnosti za dar života a k takové důvěře v budoucnost lidstva?

Ale dodejme na závěr ještě jedno: Kdo přijímá do srdce myšlenku o posmrtném putování lidské duše, nebude považovat svůj vnitřní vztah k těm, kteří odešli z pozemského bytí, za ukončený jejich smrtí. Duchový svět není kdesi daleko od nás, je zde kolem nás. A zde, všude kolem nás, jsou i naši zesnulí. Lidské vztahy se neskládají jenom z viditelných setkání a společně prožívaných vnějších událostí, ale

především z toho, co se odehrává neviditelně mezi lidmi, z vnitřního přijímání a darování. A to je něco, co naprosto nemusí ustát s odchodem člověka do duchového světa. Nepomíjivé společenství se zesnulými je jedním z největších darů anthroposofie lidstvu.

Je třeba si uvědomit, že ten, kdo zemřel, v prvních týdnech, měsících i letech potřebuje naši pomoc. Pokusíme-li se mu ji poskytnout, budeme odměňováni obšťastňujícím zážitkem jeho blízkosti. Láska je s to otvírat brány z jednoho světa do druhého. Je samozřejmě možné a důležité se za zesnulého modlit, například Otčenáš. Rudolf Steiner dal i řadu průpovědí, jimiž se člověk může obracet k zesnulým, např. jeden z možných překladů:

Meine Liebe sei den Hüllen,
die dich jetzt umgeben,
kühlend deine Hitze,
wärmend deine Kälte,
opfernd einverwoben.
Lebe liebgetragen,
lichtbeschenkt nach oben.

*Láska má buď obětujíc v
etkávána do schrán,
jež tě nyní obklopují,
aby mírnila tvůj žár,
aby mírnila tvůj chlad.
Láskou nesen(a), světlem obda-
rován(a) žij a stoupej vzhůru.*

Ale upozornil navíc, že zesnulým je možné předčítat. Zde přichází v úvahu například 16. kapitola Markova evangelia (o zmrtvýchvstání). Nebo ovšem skoro cokoli z duchovně literatury. Právě o takovém předčítání říká Steiner, že způsobuje jednu výjimku v posmrtné existenci. Zatímco jinak člověk už po smrti nemá možnost měnit nic na tom, co na Zemi získal nebo nezískal, má možnost přijímat od někoho, kdo mu byl za života na Zemi blízký, i myšlenky, kterými se sám na Zemi nezabýval! Takové myšlenky pak mohou mít velký význam pro jeho posmrtné vědomí: bez nich by duchový svět zůstal pro něho temný, myšlenkami duchového poznání se může rozjasňovat.

V první době po smrti máme tedy možnost být zesnulému oporou. Čím více se pak zesnulý spojuje se sférami duchového světa, tím spíše může být sám pro nás na Zemi dárce světla a inspirace. Tak uvádí Bedřich Smetana, že celé jeho dílo bylo spoluinspirováno jeho zemřelou první ženou Kateřinou. V skutečné lásce, bez sobeckých přání, ve zbožné oddanosti je možné udržet styk s lidmi, kteří přešli přes práh smrti.

Z toho, co bylo řečeno, naopak vyplývá, že by bylo nemyslitelné, aby zesnulý během své pouti do kosmu navštěvoval pozemské schůzky a odpovídal všetečným tazatelům na sobecky motivované otázky. Kdyby něco takového bylo možné, bylo by to nejstrašnější zneužívání zemřelých, znamenalo by to těžké zábrany pro jejich posmrtný vývoj. Na štěstí to možné není. Úkazy při spiritistických seansích jsou často velmi pozoruhodné, jsou dokladem o reálné nadsmyslové působnosti. Ale představa, že zde jsou zúčastněni zemřelí, je ovšem mylná. Takto se nemohou projevat individuality zemřelých, leda odložené přízraky jejich astrálních těl.

Když jsme se takto pokusili vést dělicí čáru mezi reálným a mylným, nezištným a bezohledným vztahem ke světu zemřelých, můžeme nyní dodat ještě to, že lidé, kteří cítí své spojení s anthroposofickým hnutím, mají vlastně - na základě toho, co jsme uvedli - jednu výsadu: hlásí se totiž k hnutí, které se neskládá jenom z členů inkarnovaných na Zemi, ale i ze zástupů těch, kteří už překročili práh smrti. Je možné předpokládat, že tito zesnulí mají zájem na tom, aby do démonické temnoty současného světa mohli darovat inspirující myšlenky ze sféry duchového světla. V zásadě závisí jenom na nás, budeme-li přístupní pro takovou součinnost zesnulých s námi a budeme-li schopni být příjemci a nositeli tohoto světla. Tím teprve získá anthroposofické hnutí pro naši kulturu význam, jaký by mělo mít.